

Ballader och trossägnar är helt olika folkloristiska genrer som levde helt olika liv. Ballader skall i högre grad jämföras med sagor och underhållningstradition än med sägnar, trosföreställningar och religion. Den näck som finns i balladerna är inte samma figur som i sägnerna, dvs. i trosföreställningarna. Inte heller folksagornas övernaturliga hjälpare, eller trollen och jättarna i folksagorna, har mycket mera än benämningen gemensamt med folktrons väsen.

Litteraturhistorikern Tommy Olofssons artikel om balladkategorisering visar att det är omöjligt att göra en absolut kategorisering av folktradition. Han vill påvisa brister i tidigare forskares balladdefinitioner. Vid avgränsning av folkloristisk tradition kan inte bara ett kriterium gälla. Resultatet kan alltid ifrågasättas och kompromisserna diskuteras, men forskare måste trots det göra beslut för att kunna arbeta vidare.

Boken avslutas med en detaljerad förteckning över balladerna i George Stephens nyfunna samling.

Mig veterligen har aldrig tidigare en så stor samling analyserats från grunden på så kort tid som nu har skett. Forskarna vid Växjö universitet har gjort ett enormt arbete både vad gäller registrering och forskning. Man får hoppas att intresset för visor och folkmusik också i fortsättningen lever kvar vid Växjö universitet.

*Anne Bergman, Helsingfors*

*Samtidsarkeologi – varför gräva i det nära förflutna? Rapport från en session vid konferensen IX Nordic TAG i Århus 2007.* Mats Burström (red.). Södertörns högskola, Huddinge 2008. 106 s., ill. ISBN 978-91-975039-4-5.

Från den svenska samtidsarkeologin har ännu en publikation kommit. Det är en rapport med elva kortare artiklar på temat från en session på konferensen IX Nordic TAG (Theoretical Archaeological Group) som hölls i Århus, Danmark, 2007. Rapportens bidrag ger ett intryck av läget vad gäller svenska insatser på samtidsarkeologins område, medan situationen i övriga nordiska länder endast representeras av Albris, Beck & Sørensen samtidsarkeologiska studie av Roskildefestivalen. Troligen speglar den svenska tyngdpunkten också läget i Norden: att det är just i Sverige som intresset för genren utvecklats mest och även "institutionaliserats" genom att samtidsarkeologi är ett ämne vid Södertörns högskola, där bokens redaktör Mats Burström är verksam.

I förordet skriver Burström om samtidsarkeologins möjlighet att belysa hur materiella ting påverkar och berör människor – att tingen från det nära förflutna fungerar som katalysatorer för en emotionell dimension (s. 7). Minnen framkallas med tingens hjälp, och vi berörs känslomässigt. Jag har läst bidragen i rapporten utifrån denna syn på samtidsarkeologins roll och vill särskilt lyfta fram de bidrag som speglar den emotionella dimensionen av samtidsarkeologin som starkt argument för att bedriva den formen av arkeologi.

Andra skäl som traditionellt har angetts för att bedriva samtidsarkeologi är, att om den bedrivs ihop med medborgare som bor i närheten uppstår en naturlig dialog kring det förflutna, där minnen och känslor tillåts ta en större plats än inom traditionell arkeologi.

Klassiska verk i genren samtidsarkeologi (på engelska "contemporary archaeology") är Rathje & Murphy om sopornas arkeologi (1992) och Buchli & Lucas mera generellt om samtidsarkeologins olika riktningar (2001). I Sverige är Mats Burström främsta företrädaren för riktningen, i sin roll som professor vid Södertörns högskola. Han gav 2007 ut boken *Samtidsarkeologi – Introduktion till ett forskningsfält*. Han medverkade även i den samtidsarkeologiska tv-serien *Utgrävarna*, som sändes av Sveriges Television vintern 2005–2006.

De fem första artiklarna i den föreliggande antologin presenterar olika samtidsarkeologiska utgrävningsobjekt: en dansbana från 1940-talet, en rockfestivalarena från 2006, ett torp från 1930-talet och en mormor från 1960-talet, störtade flygplan från andra världskriget och sovjetiska kärnvapenbaser på Kuba. Varje artikel belyser ett problemfält, dilemma eller tema som relaterar till samtidsarkeologin.

Maria Persson inleder sin artikel om dansbanornas arkeologi med att konstatera att man verkligen kan gräva ut glädje. Detta konstaterande ligger mycket väl i linje med hävdandet av samtidsarkeologins emotionella dimension, att arkeologiskt undersöka fenomen som dagens medborgare har en personlig relation till och därmed känner något inför. Många minns dansbanorna, som idag till största delen har förfallit och försvunnit, kanske har de fått en markering i fornlämningsregistret om det funnits synliga spår kvar på platsen. Persson konstaterar att utgrävningsobjekt som dansbanor omedelbart väcker omvärldens sympati och intresse, en dialog mellan arkeologer och allmänhet uppstår när människor på ett självklart sätt kan relatera de utgrävda objekten till det egna minnet.

Anna Nilsson tar upp haveriplatser för störtade flyg-

plan, där dilemmat är att dessa platser ibland också är gravplatser – och att det finns efterlevande som önskar att ingen rör vid platserna. Samtidigt vill arkeologer gärna gräva ut och veta mer.

För Laurine Albris, Anna S. Beck och Lasse Sørensen är utgångspunkten en arkeologisk undersökning av fenomenet Roskildefestivalen, en årligen återkommande rockfestival i Danmark med cirka 100 000 besökare. Ett resultat av undersökningen, som jag uppskattade mycket, är huvudsakligen metodiskt till sin karaktär: Roskildefestivalen speglad i det genom utgrävning framtagna och dokumenterade arkeologiska materialet representerar helt klart festivalens beståndsdelar sex och droger. Men vart tog Rock'n'rollen vägen? (s. 23). Det som i vår tid framstår som den huvudsakliga attraktionen på festivalen blir helt osynlig i de efterlämnade spåren. Vi hör inga riff ur mulden. Kanske är det en tolkningsmässig fördel att veta att också musiken var där – eller? Hos en arkeolog väcks osökt tankar kring olika tolkningar gjorda av forntida platser som relaterats till olika former av kultiska handlingar och religiös utövning.

Mats Burström och Håkan Karlsson deklarerar att ”ett av de grundläggande motiven till att bedriva samtidsarkeologi är att närma sig det nära förflutna från andra typer av källor än de som brukar användas och därigenom uppmärksamma och ge röst till andra berättelser än de förhärskande” (s. 42). Med detta som utgångspunkt presenteras arkeologiska undersökningar av sovjetiska kärnvapenbaser på Kuba, inklusive avfyrningsramper. Platserna och deras förflutna betraktas i dagens Kuba som ”icke-historia”, eftersom det är en historia man lokalt vill glömma, en epok som uppfattas som ett svek från rysk sida (s. 42). Burström och Karlsson anger följande skäl till att bedriva samtidsarkeologi utifrån exemplet på Kuba: ”För oss är det inte av avgörande betydelse vilka av dessa berättelser som är historiskt korrekta. Det intressanta är hur den fysiska miljön lockar fram historier och hur man i dessa framställer sina upplevelser och minnen av missilkrisen” (s. 47).

Utän tvekan är det i denna första del av boken, fallstudierna, jag fann största behållningen. Samtidigt kastar jag mellan ytterligheterna i förhållningssätt: är samtidsarkeologin fantastisk eller banal? Å ena sidan upplever jag igenkännandets glädje: farmors och farfars liv under det tidiga 1900-talet, fasters ”artefakter” från köksskåp och lådor som idag kan hittas på loppis. Å andra sidan har jag ibland en överväldigande känsla av det banala i att känna igen och återge gårdagen, jag har

ju nästan levt där själv vid det här laget, eller åtminstone hört berättelser och läst en hel del ingående skildringar av det nära förflutna.

Efter artiklarna med fallstudier, följer sex mer teoretiskt orienterade artiklar om samtidsarkeologins roll idag. Här går man över från att bedriva samtidsarkeologi som spännande och ny utforskning till att tänka kring en eventuell nytta och användning av samtidsarkeologi i vår tid. En viss moraliserande ton kan anas kring dagens bruk av historia. Jag kan förstå att det finns en längtan att motivera genren med några passande ”bör” (postkolonialt perspektiv, medborgardialog, samhällsrelevans), men det gör också fenomenet alltför tidstypiskt. Jag tror att samtidsarkeologin som metod är generellt användbar och giltig över en längre tid, men med motiveringar som enbart förankras i vår tids diskurs kan samtidsarkeologin lätt förlöjligas och i samband med ett politiskt skifte genast anses föråldrad – vilket den alls inte borde behöva bli.

Anita Synnestvedt tar upp temat ”mångkulturella möten” i relation till en fornlämning i en förort till Stockholm. Hon är själv medveten om de politiska ”floskler” som ligger i önskan att göra människor delaktiga i kulturarvet oberoende av ursprung, kön och social tillhörighet.

Anders Högbergs tes är att alla berättelser om det förflutna i grund och botten refererar till nuet. Artikeln tar upp arkeologins roll i lärande och förmedling av kunskap till barn. En undersökning av historiemedvetande hos 11-åriga Malmöbor gjordes. Av studien framgick enligt Högberg att alla förhållningssätt till det förflutna är så starkt kopplade till nuet, att det alltid finns skäl att tala om arkeologi som en samtidsarkeologi. Han instämmer med andra arkeologer och kulturforskare i denna tydliga samtidskoppling (Lowenthal och Shanks & Tilley nämns i sammanhanget, s. 67). Arkeologins roll blir därmed ett samtidsstudium som bidrar med viktiga frågor om värdegrund och kunskapssyn. Det förflutna är en skapelse av minnet, glömskan och konstruktionen.

Christina Rosén diskuterar samtidsarkeologins roll inom det som kallas uppdragsarkeologin, den arkeologiska verksamhet som gräver ut lämningar i förhållande till lagstiftningens krav på omhändertagande av våra historiska och förhistoriska spår av materiell art. Här har den epok dit samtidsarkeologin hänförs sällan kommit att prioriteras, men Rosén önskar se en sådan förändring. Christina Rosén har liksom Burström medverkat i tv-produktionen *Utgrävarna*, där just samtidsarkeologiska undersökningar stod i fokus.

Carl Johan Sanglert utgår ifrån ett kulturgeografiskt perspektiv och i sin artikel förespråkar han landskapsanalys och presentation av landskap som effekt av ett långt tidsperspektiv, inte att man väljer ut vissa element i ett landskap som särskilt värda att bevara. Genom att istället synliggöra alla tiders påverkan och inverkan på ett landskap, visas kontinuitet i historiens påverkan på ett pedagogiskt tydligt sätt.

Fredrik Svanberg ”gräver ut” Historiska museet, dess arkiv och föremålssamlingar. I likhet med tidigare forskare med museer i fokus tar sig Svanberg an museet i foucaultsk mening och även i mer handfast mening genom att gräva i de mer perifera delarna av museets magasin. Kolonialism och nationalism återfinns, inte helt oväntat, speglat i gamla utställningsrester och -dokumentation. Mer intresseväckande är artefakter skapade av museets anställda utifrån tidiga arkeologers utgrävningsutrustning. Även gamla bevarade museimontrar upptäcks, med avtryck av fornsaker som legat på en yta länge och genom ljusets inverkan avsatt konturer på underlaget. Montelius dödsmask återfinns undangömd bland de gamla montrarna. Svanberg rubricerar dessa ting ”spökmuseet”. En utgrävning på museets gård i samma arkeologiska anda har också skapat möten mellan då och nu. Vid en utgrävning nyligen påträffades en kopia av en vikingatida spännbuckla, spår av en iscensättning av en gravläggning, genomförd av museet någon gång på 1980- eller 90-talet. Föremålskopian registrerades som fornyfynd i en databas; diskussion uppstod kring autenticiteten. Skiljet gick mellan de som tyckte att föremålet bara var ett modernt ting, inte värt att lägga kraft på, och andra som menade att det återfunnits i en visserligen modern men ändå arkeologisk kontext och därmed var ett intressant samtidsarkeologiskt vittnesbörd. Slutorden är öppna, men antyder att Svanberg själv önskar den senare, samtidsarkeologiska synen, som enligt honom ger ett helt annat museum.

En intresseväckande och engagerande artikel är Katty Wahlgrens text om ingrävningen på Historiska museets gård i Stockholm. Den inledande beskrivningen av ambitionerna med projektet känns mer som korrekta ståndpunkter i en mångkulturellt medveten tid, men beskrivningen därefter av människors sätt att hantera möjligheten att lämna in objekt för ingrävning (att man gräver ner de föremål folk vill lämna som ”framtidsminnen” i en grop på museets gård) visar att oförutsägbara handlingar ger samtidsarkeologin ett mycket olikartat och tankeväckande innehåll.

Poängen med skriften som helhet är klar. Såväl för

arkeologer som för allmänheten väcker arkeologin som ämne liv i eviga frågor om tillvaron och meningen. Det var en anledning till att jag själv valde arkeologin, och jag tror detta gäller även för många andra som idag är arkeologer. Här är samtidsarkeologin definitivt inne på ett intressant spår. Samtidsarkeologin och den moderna etnologin har också mycket gemensamt. Steget mellan genererna är inte långt. Arkeologen bidrar med erfarenheter av studiet av materiell kultur och dokumentation av ting vi inte känner särskilt väl. Etnologen bidrar med erfarenheter av dokumentation av senare tiders materiella kultur och av människors utsagor. Detta kan bli till ett mycket intressant möte. Även om jag inledningsvis balanserade mellan att vara nyfiken på samtidsarkeologins möjlighet och att samtidigt se vissa banala drag, är min slutsats att det som upptäcks i samtidsarkeologiska sammanhang i övervägande grad hjälper oss att tänka nytt och annorlunda om både oss själva och vår relation till det nära förflutna.

*Bodil Petersson, Lund*

Ann Renström: *Skogsbyar. Om byar och bybor i Ådalens skogar*. Sollefteå kommuns kulturmiljökommitté. Sollefteå 2006. 263 s., ill. ISBN 91-631-9231-4.

Ann Renström är arkitekt och har tidigare utgivit ett värdefullt arbete om ångermanländsk byggnadstradition, *Ådalen, så bodde landsbygdens folk*, som utkom 1983. I den nya boken skildras ömsint och sakkunnigt människors liv och bostäder i torp och småhemman i skogsbygderna i Sollefteå kommun. Tyngdpunkten ligger på 1800-talets slut och 1900-talets början. Det var under den tiden som befolkningen nådde sitt största antal i dessa ensligt belägna byar, när kolning, skogsarbete, flottning och småjordbruk ännu gav ett levebröd åt många. Boken är synnerligen vackert illustrerad, med ett mycket stort antal färgfotografier, oftast tagna av Renström själv, kompletterade med en del äldre fotografier. Den är försedd med en rik käll- och litteraturförteckning, en noggrann bildförteckning och t.o.m. ordförklaringar till dialektord, som kommit till användning i de många direkta citaten från informanter. Det enda som saknas är en karta över områdets alla byar, vilket faktiskt är en kännbar brist.

Arbetet innehåller tre delar. Den första behandlar den historiska utvecklingen, från 1600- och 1700-talens nybyggare och markröjare, via järnbrukens (Graninge,